

Rodina a společnost

prof. PhDr. Petr Piňha, CSc.

bývalý ministr školství

Dámy a pánové,

děkuji organizátorům za pozvání a důvěru. Jsem rád, že se s Vámi setkávám. Byl jsem požádán, abych vyznačil rámec Vašeho jednání a zároveň ukázal hlavní dimenze složitého problému, o němž se v jednotlivých sekcích bude hovořit vždy spíše jednostranně. Rozhodl jsem se hledat ten centrální bod, od něhož se v dané otázce všechno odvíjí. Jeho nalezení a určení se Vám možná bude zdát tak jednoduché a tak notoricky známé, že si řeknete, že nebylo třeba ztrácet čas, protože to přeci všichni víte. Jenže na věci zcela samozřejmé se v komplikovaném moderním světě dost často pozapomene, nebo vůbec zapomene a pak je třeba je důrazně připomenout. Dříve než začnu svůj výklad, musím udělat tři poznámky, abychom si dobře rozuměli.

Prvá: V přísně vymezeném čase mohu podat jen jasné teze. Bez širšího výkladu vyzní autoritativně.

Druhá: Do analýzy současného stavu společnosti nebudu neustále vkládat hřejivé povzbudivé věty o tom, že ovšem známe i jiné, zdravé případy, že to není všude a vždycky tak zlé. Víím to, ale přišel jsem, abych udělal analýzu a vyslovil diagnózu o jedné z chorob naší nemocné společnosti. Nedovolávejte se, prosím, na kladné protipříklady. Řekne-li Vám lékař, že babička má otevřené bércové vředy, nevyřeší se to tím, že ho upozorníte, že kůže na rukách, zádech, v obličeji, na stehnech a pod kotníkem je v pořádku. Babička je nemocná a je třeba léčit bércové vředy, které – bohužel – má.

Třetí: Jsem katolický kněz a budu proto mluvit jako věřící křesťan. Moje vzdělání, profese a životní zkušenost mě staví pevně mezi ostatní lidi. Prvé v žádném případě nevyklučuje druhé. Nepropadněte apriornímu soudu. Obsah mého sdělení proto svobodně označte za zcela pravdivý, částečně správný, či úplně nesprávný podle toho, co řeknu, nikoli podle toho, kdo jsem. I názorový protivník může říkat pravdu. A nyní už Vás prosím jen o chvíli trpělivosti a trochu odvahy, protože popisovaná skutečnost budí spíše odpor než nadšení.

Celková mravní krize v Evropě (je i jinde, ale budu se zabývat Evropou) zasahuje také rodinu, takže se mluví o krizi rodiny. V danou chvíli se krize rodiny a krize společnosti vzájemně potencují v rychle vyrůstající spirále. Na otázku, kde je možno účinněji zasáhnout, odpovídám, že v rodině. Je konkrétnějším, menším, a proto i zvladatelnějším celkem. Ozdravení mnoha částí může vést k hojení celého společenského organismu. Nevladatelná síla celospolečenského problému vždy narkotizuje jednotlivce. Pod dojmem, že já s tím nic nenadělám, neudělají pak ani to, co mohou a mají. Děsí-li se někdo všeobšáhle krize rodiny, musí přece především udělat vše, aby nepronikla do jeho vlastní rodiny.

Krize rodiny nenastala naráz. Nebudu se zabývat složitým vývojem rodiny jako formy lidského života či právního institutu, ale upozorním na jednu linii uvolňování rodinných vazeb. Rurální rodiny 18. století i rodina městského řemeslníka žila stále pohromadě a zabezpečovala vše, co její členové potřebovali. V několika velkých krocích začaly různé její povinnosti přebírat instituce a trvalé spolužití se začalo různě přerušovat. Nechejme stranou

jen neštěstí přinášející zavedení vojenské služby. Na celostním životě rodiny se podepsala povinná školní docházka. Školy převzaly velkou část vzdělávání a výchovy a odvedly děti na část dnů z rodiny. Potřeba přivýdělků a industriální revoluce odvedly z domu mnohé otce na takřka celé dny. Všeobecná zaměstnanost žen odvedla z rodin matky. Instituce pro zábavu a volný čas lákají každého jednotlivě za jeho zájmem. Nemocnice a starobince začaly snímat z rodiny povinnost a nutnost postarat se o potřebné. Institut starobního pojištění a jeho zákonné stanovení způsobilo dosud největší známý propad porodnosti.

Krise rodiny, myslím, roste úměrně tomu, jak klesá míra společně tráveného času a jak odpadají existenční nutnosti, které rodinu držely zvnějšku. Zákonitě je kladena otázka, co je tedy náplní a smyslem rodinného života. Odpověď právě na tuto otázku se ukáže jako zásadní.

Máme-li ji zodpovědět, musíme si ujasnit zákony o rodině, protože by k tomu měly něco říkat. Zákony o rodině vůbec jsou dvojího druhu. Na jedné straně stojí zákony, které budu nazývat Boží, na druhé jsou zákony lidské. Boží a lidské zákonodárství se zásadním způsobem liší. Boží zákonodárství je svou povahou transcendentní, lidmi neovlivnitelné. Z toho plyne, že platí opravdu bez rozdílu pro všechny. Je neměnné, jednou provždy dané. Zahrnuje veškeré dění, tj. přírodní i sociální, a vytváří řád, který je základem existence. U živých organismů vede menší porušení zákona k chorobě, velké ke smrti. Tyto zákony je možno pouze poznávat, nelze je změnit. Nehodlám se přitom o to, zda právě křesťanský Bůh a Boží zákon v tradici katolické církve je jeho nejlepším a nejuplnějším záznamem. Jsem o tom ovšem přesvědčen. Oproti zákonům jiných náboženství mají navíc rys smlouvy. Nejde o diktát. Ponechává člověku svobodu a zakládá jeho důstojnost. Upozorňuji, že církevní zákony nejsou zákonem Božím, nýbrž lidským.

Lidské zákony jsou měnitelné, mohou a nemusí být správné. Mohou vznikat demokratickou dohodou, ale i rozhodnutím diktátora. Řekl bych, že čím více vycházejí ze zákona Božího, tj. formulují dílčí pravidla podle záměru Božího zákonodárce, tím víc jsou správné a spravedlivé. Dbají totiž o onen řád, který nemá být narušován, protože je to nebezpečné. Rozdíl mezi Božím a lidským zákonem můžeme ukázat na dvou pojmech. Poruší-li někdo zákony Boží, přestává být člověkem spravedlivým a slušným. Poruší-li zákony lidské, přestane být právně, popř. i trestně bezúhonným.

Slušnost a trestní bezúhonnost jsou velmi odlišné věci. Slušnost není a nebude nikdy pevně definována. Přesto je všeobecně známa. Vychovávají k ní a hlídají ji všichni. Pokud se začne v nějakém společenství vytrácet, dochází k vážnému vybočení z řádu. Proti nepsané slušnosti vyrůstá drzá svévole, těžko brzděná lidskými zákony. Lidské zákony ve společnosti, která ztrácí slušnost, nic nevyřeší, protože základní slušnost je nezbytným předpokladem funkčnosti lidských zákonů. Rozumná zákonodárná zásada, *že to, co není zakázáno, je dovoleno*, stojí a padá se stavem slušnosti. V neslušné společnosti je třeba přesně zakázat všechno možné a stále se objevují mezery, skuliny a škvírečky v zákonech. Slušný člověk v rozumném zákoně nikdy žádnou skulinu nehledá. Kdyby společnost byla opravdu slušná, mohl by být zákon bez kazuistiky jedna obrovská díra v rámci jasněho principu.

Naše současná situace je charakterizována rozsáhlým odklonem od Božích zákonů, které jsou odmítány jako svazující. Pod hesly plné svobody a s pomocí úžasně efektivních technologií jsme se postavili do Boží pozice. Vznikl nový životní styl, nová škála hodnot, nové pojetí člověka. Člověk přestal být tajemným nositelem smyslu, zodpovědným a

obětavým hospodářem, kterému je svěřena úžasná hodnota, totiž život planety, a uctivým hledačem principů i detailů správnosti Božího řádu. Člověk se stal přes všechny řeči o individuálnosti desubjektivizovaným objektem. Mluvíme o něm jako o produktu, např. ve školství, které je pojmáno tržně a ekonomicky. Tento složitý objekt – člověka – chceme řídit pomocí psychologických technologií. Lidské soužití je převedeno na vztahové technologie. Výsledkem je nutně ztráta lidské důstojnosti. Funkční systémy předepisují chování, jednání a vposledku se máme chovat jako drezírované cirkusové zvíře. Úspěšné reklamní kampaně ukazují, že přestáváme myslet a reagujeme jako Pavlovovi psi.

Přes veškerou úctu k psychologům a s vědomím, že v mnohém mohou lidem dobře poradit, nevěřím, že by mohli něco vyřešit. Rodina je organismus, nikoli mechanismus. Poutem soužití je obětavost a láska, nikoli komunikační obratnost. Řešením sporů je odpuštění, nikoli vysvětlování.

Ještě méně věřím, že něco vyřeší lidské zákonodárství, které se vzdálilo zákonům Božím. Naše zákony jsou odsouzeny k nezdaru, protože jsou projevem morálně upadlé společnosti. Ukazuje se to na tom, že snad vůbec všechny zákony o rodině a výchově odhlasované poslanci, kteří jeden přes druhého hovoří o nutnosti chránit a upevňovat rodinu, jsou fakticky namířeny proti rodině. Snaží se totiž nějak ošetřovat – tak se o zákonech mluví – těžká zranění nedostatku slušnosti. Zákony vehementně hájící svobodné matky jsou zákony proti spořádané rodině. Zákon o registrovaném partnerství je zesměšněním rodiny. Nemám nic proti tomu, aby existovala pravidla pro ochranu svobodných matek, aby lidé neschopní založit přirozenou rodinu mohli svobodně a důstojně spolu žít, ale rovnítko sem položit nejde.

Aniž bych své další tvrzení dokládal jednotlivými příklady a jejich rozbořením, konstatuji, že naše sociální zákony vždy a ve všem preferující skupiny marginální, jsou asociální vůči základní většině kvalitně a poctivě žijících lidí – tj. právě zdravě stavěných rodin – a vedou k demoralizaci. Nezáměr politiků o čestně žijící lidi, kteří tvoří základ společnosti a prosperity, vyvolává deziluzi o demokracii a posunuje nás k čekání na diktátora.

Do nebe volajícím je zavádění sexuální výchovy na nejnižší stupně škol, protože tento předmět není koncipován jako poučení o důstojnosti, kráse a duchovnosti, ani o zodpovědnosti. Skutečným cílem této výchovy je to, co si přeje sexuálně vybičovaná společnost: umožnit častý styk bez rizika nákazy, otěhotnění a nepříjemností způsobených citovou opravdovostí jednoho z partnerů. Povšimněte si, prosím, že u lidí zaujatých sexuální zábavou je těhotenství stavěno na roveň venerickým chorobám nebo AIDS. Nenamlouvejme si tu nic. Nevaginální pohlavní styk je vychvalovanou technikou bezpečné antikoncepce.

Proti tomuto stavu a z něho utvářeného právního řádu postavme pravidla známá ze zákonů Božích. Z přikázání Desatera týkají se rodiny 4., 5., 6. a 9. Všechny tyto příkazy jsou ochranného charakteru. Nejde o podvazování svobody ani o zákazy čehokoli přirozeného a legitimního.

Čtvrtý příkaz zakládá možnost výchovy, chrání autoritu jako předpoklad přirozené strukturace rodiny i celku společnosti a vytváří prostor zodpovědnosti.

Pátý příkaz ochraňuje život a zdraví, ipso facto také rodinu jako místo, kde je život předáván a ochraňován.

Šestý příkaz chrání před nebezpečím perversit, které přinášejí pokles porodnosti a všeobšáhlou nezodpovědnost vůči dětem a životu.

Devátý příkaz chrání rodinu před rozpadem, který hrozí, když je jeden z partnerů sváděn a tím z rodiny odváděn.

Tragičnost lidského a zásadní platnost Božího zákonodárství je dobře vidět i na právu manželském. Co vyžaduje civilní právo? Dobrovolnost a vzájemnou znalost zdravotního stavu. Slib snoubenci nevyslovují žádný. Rozvodové řízení je administrativní bagatelou. V témže lidském zákonodárství máme v trestním právu skutkovou podstatu týrání dětí fyzické či psychické. Tuto skutkovou podstatu naplňují všichni rozvádějící se, kteří mají děti. Rozvod je pro ně dlouhotrvajícím psychickým traumatem, většinou s celoživotními následky. Civilní soudce by měl spolu s výrokem o rozvodu podat na oba rodiče trestní oznámení.

V církevním právu si snoubenci vědomě a dobrovolně slibují úctu, věrnost a lásku na celý zbytek života. Porušení slibu je tak či onak trestné.

Uzavírám. Zákonná opatření, psychologické porady, podpůrné a záchranné programy zmírňují důsledky krize rodiny. Neřeší ji. Řešení leží jinde. V návratu ke skutečnosti a k přijetí toho, že láska je nesobecká a obětavá. Řešení leží v obnově lidské důstojnosti, která stojí a padá s přijetím zodpovědnosti. Toto řešení vzejde jedině od těch harmonicky žijících rodin, které unesou útoky a posměch okolí, vůči němuž budou bytostně jiné.

Přednáška prof. PhDr. Petra Piňhy, CSc. na mezinárodním semináři „Rodina – nároky, úskalí, východiska“, Praha – Emauzy, 12. března 2009, který pořádalo Národní centrum pro rodinu ve spolupráci s Konrad-Adenauer-Stiftung, Asociací center pro rodinu, Rodinným centrem Praha, za finanční podpory Renovabis.